

o Andreju Gosarju kot tretji poti v slovenski predvojni politiki. Toda tudi Gosar je imel pred vojno svojega neusmiljenega kritika. Edvard Kardelj je leta 1934 v oceni knjige "Za nov družbeni red" odkril povsem fašistični značaj Gosarjeve ideologije.

Splošno in načelno, a hkrati tudi zelo konkretno, je o demokraciji "kot odprtemu problemu" v svojem prispevku govoril akademik Taras Kermavner, žal le z vidika nekaterih del iz slovenske dramatike. K temu korpusu bi lahko delno prišteli tudi referata Janeza Juhanta in Jerce Vodušek Starič. Kar zadeva konkretne vidike "delovanja" demokracije, smo žal na posvetu o tem izrecno lahko slišali le dva referata. Miroslav Stiplovšek je s tega vidika predstavil delovanje slovenskih oblastnih skupščin konec dvajsetih ter banskega sveta Dravske banovine v tridesetih letih. Jure Gašparič pa se je zatem spraševal o demokratičnosti volitev v Dravski banovini v tridesetih letih. Na dodatno vprašanje, koliko rezultati tedanjih volitev, ki so bile javne in izvajane v nedemokratičnem vzdušju, sploh povedo, odgovarja, da so sicer zagotavljale oblast večinski opciji, niso pa hkrati ustvarjale demokratičnega in strpnega okolja za doseganje družbenega konsenza. Volitev, oziroma natančneje, volilnega sistema v celotnem razdobju delovanja prve Jugoslavije se je v svojem referatu dotaknil tudi Jurij Perovšek, in z vidika stališč liberalnega tabora. Ugotavljal je, da so liberalci v novo državo kar zadeva volilni sistem sicer vstopili z izredno demokratičnim programom, toda postopoma in dokončno so v začetku tridesetih let podprli nedemokratični sistem, navržen po režimu kraljeve diktature. Šele deset let kasneje so se ponovno vrnili k demokratičnemu konceptu parlamentarnih volitev, ki ga je jugoslovanska vlada uzakonila tik pred drugo svetovno vojno. O posebnem vidiku demokratične prakse oziroma o vprašanju pravne države je govoril prispevek Jelke Melik.

Na posvetu žal niso bili predstavljeni pogledi in vizije o demokraciji v okviru socialističnega tabora, še manj v okviru manjših političnih skupin in gibanj. V okviru zadnjega dela posveta je veliko pričakovanj sicer vzbujal referat Jožeta Pirjevca, ki je kot prvi slovenski raziskovalec v vatikanskem arhivu gledal novo dostopno gradivo iz obdobja Pija XI. Predstavil je nekaj zanimivih poročil, ki so v Vatikan prihajala iz Slovenije prek beograjske nunciature, npr. o velikanskem članstvu slovenske Katoliške akcije ter o organiziranju kongresa Kristusa kralja. Upati je, da bo referent v svoji objavljeni verziji referata bolj sistematično predstavil vse, kar je našel v omenjenem arhivu.

Boris Mlakar

ERA - EUROPEAN RESISTANCE ARCHIVE, Arhiv evropskega odporništv

V mestu nasprotij in temperamenta - nekateri so ga nekoč opevali kot kontinent, za Goetheja je bil mesto, v katerem si moral biti žilav in trd, da si obdržal glavo nad vodo-, se je za sodelavce projekta ERA- *European Resistance Archive*, Arhiv evropskega odporništv, 7. maja 2007 zgodil pomemben dogodek. V nemški prestolnici Berlinu, ki jo je v drugi polovici 20. stoletja zaznamoval zid, ki je razpolovil mesto in se globoko zarezal v življenja prebivalcev (kar 45 km od 161 km dolgega zidu je bilo v Berlinu, nanj danes spominja le še nekaj kosov zidu in

štirje opazovalni stolpi) je na predstavnštvu Evropske Komisije v Evropski hiši 7. maja 2007, torej na dan, ko so pred 62 leti nemške oborožene sile podpisale brezpogojno kapitulacijo in dan pred ponovnim podpisom le-te v noči z 8. na 9. maj 1945 v Karlshorstu v Berlinu, potekala uradna predstavitev projekta in spletne strani ERA.

Poleg uradne predstavitve smo projekt, ki naj bi bil v perspektivi izhodišče za mrežo zgodovinskih raziskav o pojavnih oblikah evropskega odporništva in ki želi k sodelovanju pritegniti še tiste evropske države, ki jih je prizadel nacizem in fašizem, pa v tej prvi fazi niso sodelovale, sklenili s panoramsko vodenim ogledom Berlina. Med drugim smo obiskali tudi kontroverzni pomnik holokavsta ameriškega arhitekta Petra Eisenmanna. Pomnik je polje sivih betonski stel različnih višin na valoviti površini, razvrščenih v vrste, svojevrsten labirint, iz katerega pa je lahko najti izhod. Pod samim spomenikom, v podzemlju je dokumentacijski center o usodi evropskih Judov. Eisenmanova izvedba zamisli predstavlja radikalen odklon od tradicionalnega oblikovanja tovrstnih spomenikov, deloma tudi zato, ker ne uporablja nobene simbolike. Arhitekt svoje delo vidi kot kraj upanja. Spomenik se nahaja v bližini Brandenburških vrat, nekoč simbola razpolovitve mesta, danes pa simbola ponovne združitve Nemčije.

Ideja za vzpostavitev sodobnega spletnega Arhiva evropskega odporništva proti nacifašizmu in okupaciji v času druge svetovne vojne se je rodila ob šestdeseti obletnici spominjanja konca druge svetovne vojne oziroma zmage nad fašizmom in nacizmom. Nosilec projekta, ki je idejno in finančno podprt s strani Evropske komisije, je ISTORECO - Inštitut za novejšo zgodovino in zgodovino odporništva iz mesta Reggio Emilia v Italiji, vanj pa smo kot partnerji vključeni sodelavci iz Francije, Italije, Poljske, Nemčije, Avstrije in Slovenije (Inštitut za novejšo zgodovino). ISTORECO pripada mreži 61 inštitutov za sodobno zgodovino in zgodovino odporništva, ki so raztreseni po Italiji. Ob raziskovanju sodobne zgodovine se njegovi sodelavci veliko ukvarjajo s spominsko politiko, protirasističnim delovanjem mladih in z mednarodno kulturno izmenjavo. Organizirajo spominske izlete za mladino na kraje, zaznamovane z dogajanjem v drugi svetovni vojni, koncerte, razstave, srečanja s pričami z izkušnjo druge svetovne vojne, mednarodni mali nogometni turnir solidarnosti in protirasizma, izobraževalna potovanja, pa tudi arhiv odporništva v pokrajini Reggio Emilia.

V to delovanje sodi tudi projekt ERA, cilji katerega so preko osebnih zgodb oziroma pričevanj aktivnih udeležencev odpora orisati različne pojavnne oblike evropskih odporniških gibanj, ki so nastala kot odgovor na široko paleto medvojnih okupacijskih sistemov, ohranяти kolektivni zgodovinski spomin in tudi mlajšim generacijam narediti razumljivo tako evropsko zgodovino kot današnjo podobo Evrope. Želijo opozoriti, da je odpor proti nacizmu in fašizmu odigral bistveno ali kar konstitutivno vlogo pri formiranju moderne Evrope, da je bil z njim položen temeljni kamen integracijskemu procesu, ki je privedel do današnje združene Evrope.

V tej fazi dela so osrednji del Arhiva evropskega odporništva video intervjuji s protagonisti odporniških gibanj, ki so jih pod mentorstvom zgodovinarjev izvedli mladi iz vsake partnerske države. Za razliko od dosedanje prakse prikazovanja te tematike, ko je prevladoval nacionalni vidik, naj bi ERA prikazala odporništvo z različnih nacionalnih perspektiv in hkrati omogočila primerjavo posameznih na-

cionalnih posebnosti. Je tudi prostor, kjer se mlajše generacije srečujejo z izkušnjami starejših. Mlade se tudi želi osveščati, da so danes veljavne in že kar samoumevne vrednote, katere se bolj ali manj upošteva, plod zgodovinske poti, ki jo je začrtala zmaga nad Hitlerjevo Nemčijo.

Arhiv evropskega odporništva je sedaj dostopen na svetovnem spletu na spletni strani <http://www.resistance-archive.org>. Jedro spletnega portala je 20 intervjujev, posnetih z udeleženci odpora v času druge svetovne vojne, dopolnjuje ga tudi ljubek video-dokumentarec o procesu nastajanja projekta. Spletni Arhiv evropskih odporiških gibanj so pod vodstvom nosilca projekta ustvarile sledeče organizacije: die Plattform Grünalternative Jugendorganisationen (Avstrija), CEMEA-Centre d'entraînement aux méthodes d'éducation active (Francija), die DGB Jugend Hessen, die Forschungsgesellschaft Flucht und Migration Berlin (Nemčija), Istoreco (Italija), Karta Warszawa (Poljska) in Inštitut za novejšo zgodovino (Slovenija). Sodelovali sta še Pokrajina Reggio Emilia in Fondazione Pulse (Italija). Uradne predstavitve v Berlinu, ki je bila namenjena tisku, smo se udeležili predstavniki vseh sodelujočih držav. Po velikem dogodku smo ugotovili, da so se naša pričakovanja več kot izpolnila. Projekt, ki je zahteval precej napora, usklajevanja, koordinacije ter logistike, je po vsebini dober, tehnično pa izdelan na visoki ravni; pomeni tudi nov pristop k ohranjanju zgodovinskega spomina.

Projekt ERA ima v zasnovi tri dele: video-intervjuji s t.i. pričami oziroma udeleženci odpora v času 2.svetovne vojne, spominski izlet v Krakov in Auschwitz, zaključna predstavitev projekta "ERA" v Berlinu. Predstavitev in smernice so bile vsem sodelujočim partnerjem podane na prvem sestanku v Reggio Emilia, ki je bil od 29. avgusta do 1. septembra 2006. Projekta ERA smo se lotili štirje zgodovinarji iz Inštituta za novejšo zgodovino; vodilna med njimi je *dr. Nevenka Troha*, sodelovali so še *dr. Damijan Guštin*, *dr. Mojca Šorn* in *Marta Rendla*. V skladu z zamisljivo izvedbo projekta ERA, po kateri pri sami realizaciji aktivno sodelujejo mladi, smo k sodelovanju pritegnili deset dijakov iz treh gimnazij: ljubljanska Poljane, Trbovlje in Postojna. Povabilu so se zares odzvali dijaki z nagnjenjem do zgodovine. Dva izmed njih bosta kmalu postala študenta zgodovine. Področja njihovega zanimanja so v veliki meri skladna s konceptom projekta; medtem ko ene zanima obdobje druge svetovne vojne na splošno, spet druge privlačijo posamezne značilnosti le-te, v konkretnem primeru tematika taborišč. Sestavili smo tri skupine dijakov po kriteriju istih geografskih območij. Pri dejanski participaciji se je vsaka skupina osredotočila na pričevalca, ki je med drugo svetovno vojno deloval na njihovem domačem območju.

Pred snemanjem smo za dijake pripravili seminar, na katerem smo jim predstavili projekt, jih seznanili s problematiko odporiškega gibanja, s posebnostmi, ki so jih pričevalci doživljali na območjih, kjer so delovali, in s tehniko izdelovanja intervjujev. Intervjuje smo snemali od 21. do 23. novembra 2006. S pričevalci so se pogovarjali po trije ali štirje dijaki, posnela pa jih je, tako kot v ostalih sodelujočih državah, profesionalna snemalna ekipa iz Italije.

Pripravili smo tri intervjuje, s katerimi smo želeli prikazati tudi različne oblike odporništva na Slovenskem. K projektu smo tako pritegnili aktivistko OF in nato partizanko *Alenko Gerlovič* iz Ljubljane (znana slikarka), primorskega partizana *Cirila Zlobca* (pesnik, politik) in mobiliziranca v nemško vojsko, ki se je pozneje v Rusiji pridružil partizanom, *Iva Srčnika* iz Kroke pri Gornjem Gradu.

Poleg srečanja s pričami oziroma pripadniki odporniških gibanj, so se mladi seznanili tudi s kraji, ki so se zapisali v zgodovino. Ekskurzija v Krakov in Auschwitz je bila zamišljena kot soočanje mlajših generacij z vso dramatičnostjo dehumaniziranega okolja lagerja in geta. Ker je nacizem temeljil na ideologiji rasizma in antisemitizma s ciljem uničiti evropsko judovstvo, da bi tako pridobil velik življenjski prostor za vzpostavitev primata "čiste nordijske rase", je bila ekskurzija osredotočena na spoznavanje usode evropskih Judov. Oba kraja sta bila skrbno izbrana, saj se je "končna rešitev judovskega vprašanja" odvijala v najbolj skrajni obliki prav na evropskem vzhodu. Pregarjanje judovskega prebivalstva v velikem slogu se je izvajalo takoj po končanem pohodu na Poljsko, geta kot kraji prisilnega bivališča so postajali vmesna postaja deportirancev pred taborišči smrti. Do konca leta 1941 se je "končna rešitev" izvajala v skorajda javnih masakrih med zavojevanjem poljskega, sovjetskega, jugoslovanskega ozemlja, od konca 1941 do konca 1944 pa z vse večjo popolnostjo v posebej za ta namen postavljenih taboriških smrti.

Obiska zgodovinskega mesta Krakova, nekdanje prestolnice Poljske in sedeža poljskih kraljev, cvetočega trgoveškega, kulturnega in duhovnega centra, ki leži ob reki Visli in ob vznožju kraljevega gradu Vavel, na katerem je v času nemške okupacije domoval generalni guverner generalne gubernije Hans Frank in pa obiska Auschwitzta, simbola nacističnega zločina in sistematičnega uničevanja, smo se udeležili od 27. februarja 2007 do 4. marca 2007 štirje sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino in deset dijakov.

Pot nas je najprej peljala v Krakov, kjer je pred drugo svetovno vojno živelo kar 64.000 Judov ali kar četrtina prebivalstva mesta. Več kot 48.000 jih je bilo v drugi polovici leta 1940 in v začetku 1941 nasilno preseljenih, preostali pa so ostali v getu, ki je bil vzpostavljen na desnem bregu krakovskega distrikta imenovanega Podgorze. V času obstoja od marca 1941 do srede marca 1943, ko so geto likvidirali, se je v tristodvajsetih eno in dvonadstropnih stavbah gnetlo od 15.000 do 18.000 ljudi. Za obzidje geta so bile prenesene vse judovske inštitucije: judovski svet, bolnišnica, sirotišnica, lekarna...

V Krakovu so preživele številne zgradbe in spomeniki povezani z judovsko zgodovino in kulturo. Večina jih je v judovski četrti Kazimierz, ki je cvetela od konca 14. do sredine 19. stoletja. V tem krakovskem starem delu so bili Judje prisotni že v 13. stoletju, po vmesnem obdobju izgnanstva konec 14. stoletja, so se ponovno vrnili v drugi polovici 19. stoletja, ko so jim bile priznane tudi državljske pravice. V središču krakovskega glavnega trga, enega od najlepših trgov v Evropi, nekdanj prizorišču živahne trgovine, stoji najbolj značilen in popularen zgodovinski spomenik Krakova, triladijska stavba Sukennice, ki je bila zgrajena za časa vladanja Kazimierza Velikega (1333-1370), ustanovitelja istoimenske četrti. Nekoč živilska tržnica je danes pa tržnica z nakitom iz jantarja, izdelki domače obrti in drugimi turističnimi spominki. S Kazimierzem Velikim je Poljska doživela naglo rast in razvoj. Judom kot koristnim priseljencem - predvsem je uvidel njihov gospodarski potencial - , je podelil široke privilegije. Po njegovi zaslugi je Poljska postala tudi cvetoče središče znanosti in umetnosti. V univerzitetni četrti smo obiskali Jagiellonsko univerzo, prvotno imenovana Collegium Maius, ki je za Prago druga najstarejša univerza v osrednji Evropi.

V Krakovu je tudi tovarna emajlirane posode, ki je bila med vojno last Nemca Oskarja Schindlerja, ki je zaposlovala po večini Jude iz koncentracijskega taborišča

Plaszow, kamor so bili po likvidaciji krakovskega geta marca 1943 poslani vsi za delo sposobni. Taborišče Plaszow je preživel 2000 evakuiranih ljudi, od katerih je kar polovico rešil Oskar Schindler (tematiko prikazuje film režiserja Stevena Spielberga Schindlerjev seznam, 1993). Otroci, bolni in starci pa so bili ob likvidaciji geta na zbirnem mestu - danes Plac-Bohaterw Getta, tedaj Plac Zgody, ali takoj ubiti ali pa odpeljani v bližnji Auschwitz- Birkenau. Likvidacijo geta-tedaj so morali Judje na zbirno mesto prinesiti s seboj tudi premično premoženje, npr. kose pohištva, danes Poljaki obeležujejo z instalacijo stolov na tem trgu. Nema priča dogodkov na tem trgu je današnji Muzej nacionalnega spomina, katerega stalna razstava je posvečena spominu na mučene Jude, koncentracijskemu taborišču Plaszow in Tadeuszu Pankiewiczzu, ki je kot edini Poljak smel znotraj geta opravljati svoj poklic - poklic lekarnarja in bil priča vsakdanjemu življenju v getu, še več s trga pred lekarno je videval odhajati Jude v taborišče smrti.

V četrtek, 1. marca 2007, smo obiskali Auschwitz II oziroma Birkenau. Z gradnjo Birkenaua je v marcu 1941 začel prvi poveljnik taborišča Rudolf Höss na močvirni ravnici porušenega naselja Brzezinka, 3 km severozahodno od matičnega taborišča Auschwitza I-Stammlagerja. Oba taboriščna kompleksa sta imela ugodno železniško povezavo; samo območje pa je bilo izolirano in kot tako ga je bilo lahko skrivati. Do leta 1944 je na 175 hektarih zrasel največji taboriščni kompleks, namenjen množičnemu uničenju "manjvredne rase" v Evropi, kamor je sodil tudi genocid 12 milijonov Judov iz zasedene Evrope pod geslom "dokončna rešitev židovskega vprašanja".

Kraj je bil zelo premišljeno izbran, saj ima močvirna ravnica nestalno vremenočne nalive dežja prekinjajo kratkotrajna sončna obdobja, spremlja jih močan veter; naravni pogoji so bili torej v prid nacističnemu cilju. Čeprav se je od preko 300 barak, razdeljenih v sektorje in odseke, ki so bili ločeni z žično ograjo pod električnim tokom, ohranilo le 45 opečnatih in 22 lesenih, o obstoju ostalih pa pričajo v zrak štrleči dimniki sicer nikoli delujočega ogrevalnega sistema, smo obiskovalci lahko dojeli nehumano in cinično okolje, zločine in vso razsežnost taborišča. V Auschwitzu so se dogajali zločini, ki so človeškemu razumu nerazumljivi, nesprejemljivi, nepojasnljivi oziroma presejajo meje predstavljivega.

O sistematičnosti in o obsegu nacističnega iztrebljanja zgovorno pričajo ruševine štirih krematorijev s podzemeljskimi in nadzemeljskimi zaplinjevalnicami na zahodnem robu taborišča. V širokem pasu med ženskim in drugimi sektorji je do neposredne bližine dveh krematorijev bil položen železniški tir-privoz smrti, kjer so transporte deportirancev iz vseh delov zasedene Evrope selekcionirali oziroma ločili dela zmožne od tistih, ki so bili pri priči poslani v plinske celice brez registriranja, jetniške številke in tetoviranja. Takih je bilo kar 90 odstotkov; v prvi vrsti so bili to otroci, stare ženske, bolni in šibki; tistim, katerih delovno silo naj bi še izkoristili je bila namenjena enaka usoda s počasnim uničenjem preko lakote, izčrpavajočega dela, kriminalnih eksperimentov. Nacisti svojih dejanj niso razumeli kot zločinov, ker so izjemne okoliščine, v katerih so delovali, nenormalnost naredile za normalnost.

Prav na tem nehumanem mestu smo se seznanili s preživelim taboriščnikom, pripadnikom t. i. sonderkommande, Henrykom Mandelbaumom, ki so ga za to nalogo kot krepkega mladega fanta odbrali esesovci ob prihodu transporta z ujetniki konec aprila 1944. V brezhibni delitvi in drobitvi nalog ga je kot žrtev

doletelo najstrahotnejše opravilo. Znašel se je v vlogi žrtve, ki je postala krvnik. Kot pripadnik posebne delovne ekipe, ki je bila sestavljena izključno iz judovskih jetnikov, je bil določen za praznjenje plinskih celic in polnjenje krematorijskih peči. Čeprav se je pri izvrševanju te strahotno grozljive službe večkrat spraševal in bil v dvomih o svojem ravnanju, je sla po preživetju prevladala. Sodelovanje žrtev oziroma njihova vključenost je bila sestavni del uničevalnega kolesja in tudi temeljni pogoj za njegov uspeh. Taboriščniki so bili k temu tako rekoč prisiljeni, ker se je možnost preživetja merila v taborišču s sposobnostjo opuščanja normalnega moralnega kodeksa.

Henryk Mandelbaum nas je popeljal na kraje njegovega dela - do krematorija II na koncu selekcijske rampe in do krematorija V, zadaj v gozdu, kjer je dolgo bil zadolžen za sežiganje trupel zunaj pri sežigalnih jamah. Vsi krematoriji se danes nahajajo v ruševinah, saj so Nemci novembra 1944 uničevalne naprave razrušili z namenom, da bi svoje zločine pred napredujočimi sovjetskimi silami zabrisali. Mandelbaum je v sonderkommandi sanjal o svobodi, okupirala ga je misel na naravo in na beg. Želel je preživeti in o tragediji pripovedovati ljudem. Pripovedoval nam je o najbolj intenzivnem uničevalnem obdobju - od maja do konca julija 1944, ko je bilo v Auschwitzu umorjenih 300.000 madžarskih Judov. Sonderkommandi so kot priča zločinov bili v negotovosti še zlasti od jeseni 1944 do januarja 1945. Januarja 1945, torej pred osvoboditvijo Auschwitza 27. januarja 1945, so bili vsi za pohod sposobni taboriščniki pognani na "marš smrti" proti zahodu-stran od bližajoče se fronte. Mandelbaum se v koloni jetnikov ni mogel upreti vonju po svobodi. Pod jetniško obleko je nosil tudi civilno, poiskal je ugoden trenutek in se na sredini kolone izmotal iz oblači ter se pomešal ob robu kolone med civiliste, ki so opazovali valečo se kolono taboriščnikov. Preživetje Auschwitzta pomeni zanj ponovno rojstvo.

Ogledali smo si tudi matično taborišče Auschwitz I - Stammlager, katerega jedro je nastalo iz nekdanje poljske topniške vojašnice na robu mesteca Oswiecim in iz dela poslopij nekdanjega tobačnega monopola. Auschwitz I, ki je bil prvotno namenjen za internirane poljske politične zapornike in kasneje tudi za sovjetske vojne ujetnike, je iz koncentracijskega taborišča postal taborišče smrti in vzporedno izvajal oba cilja, izkoriščanje in uničevanje. Tam je bila nameščena prva plinska celica. Prvi poskus usmrtitve s ciklonom B je bil izpeljan v kleti bloka 11 septembra 1941. Zunaj glavne taboriščne ograje je v letih 1940 in 1943 deloval krematorij I. Pred vhodom v krematorij so vidne vislice, na katerih je bil po obsodbi v Krakovu 16. aprila 1947 obešen prvi poveljnik taborišča Rudolf Höss.

V obeh taboriščnih kompleksih-Auschwitzu I in II so dobro ohranjeni zaporniški bloki in del zaporniških barak, glavna vhodna taboriščna vrata, stražni stolpi in bodeča žična ograja. Na ogled matičnega taborišča smo se podali pri glavnem vhodu z znanim ciničnim napisom "Arbeit macht frei", skozi katerega so vsak dan zaporniki hodili na delo in se po 12 urah in več vračali. O srhljivosti taborišča pričajo razstave, ki se nahajajo v zaporniških blokih. Prikazujejo zgodovino Auschwitzta in sledove mučenja ljudi različnih narodnosti. Kupi kovčkov, čevljev, las, blaga stkanega iz las, očal, zobnih ščetk; fotografije taboriščnikov z navedbo datuma, ki razkrije kratkost taboriščnega obdobja in drugi dokumenti potrjujejo pošastnost uničevalnega sistema. Vsekakor pa obiskovalca ne pusti ravnodušnega blok 11, imenovan "blok smrti", zapor v zaporu, popolnoma izoliran od ostalega

taborišča in "zid smrti", dvorišče med blokoma 10 in 11, obdano z visokim zidom, kjer so se izvrševale usmrtnice. Tu so potekala kaznovanja zaradi kršenja pravil od bičanja, obešanja zapornikov za roke sklenjenih na hrbtnih do fizičnih vaj in dolgega stanja. V pritličju bloka 11 so prostori bili namenjeni zapornikom, ki so čakali na razsodbo gestapovskega policijskega sodišča. V kletnih prostorih pa so tudi celice, v katerih so obsojenci umrli zaradi izstradanja in pa celice, v katerih so obsojeni podlegli zadušitvi.

Večdnevna ekskurzija je nam vsem ponudila razloge za globok razmislek. In to je tudi vodilni namen celotnega projekta ERA. Ne pozabiti na drugo svetovno vojno in njene grozote, se zamisliti in se spominjati ter ohranjati spomin pri tistih, ki niti generacijsko nimajo domala nič skupnega s svetovno morijo kakršno je človeštvo doživelo v letih 1939 do 1945.

Marta Rendla

Simpozij "Prežihov Voranc - Lovro Kuhar: pisatelj / politik / patriot", Dunaj 19. - 20. april 2007

Uvodoma je primerno spomniti, da je bilo v preteklih desetletjih o Lovru Kuharju - Prežihovem Vorancu (1893-1950) že mnogo izrečenega in zapisanega. Literarna ustvarjalnost in politično delovanje sta bili izziv za njegovo presojo na različnih spominskih srečanjih in posvetih ter drugih priložnostih, izsledki pa so bili objavljeni v samostojnih publikacijah. Vzpodbude za večplastno osvetlitev njegove osebnosti so prihajale iz strokovnega, političnega ali pokrajinskega - koroškega okolja. Že kmalu po smrti je kot plod prizadevanj mladega slavističnega naraščaja po vodstvom Marje Boršnik izšel zbornik,¹ sedmi sklic plenuma kulturnih delavcev Osvobodilne fronte je bil posvečen prav Vorancu kot pisatelju in komunistu,² posebna posveta sta bila organizirana ob pisateljevi devetdeseti³ in sto letnici rojstva,⁴ ob devetdesetletnici rojstva je izšel tudi album,⁵ in ni še dolgo, ko je izšla monografija o Vorancu izpod peresa Draga Druškoviča,⁶ ki ima nasploh neprecenljive zasluge kot sourednik in avtor dodatnega besedila pri izdaji Vorančevih Zbranih del.⁷

Nekako samoumevno se zato zastavlja vprašanje o razlogih za pripravo še enega posveta o Lovru Kuharju - Prežihovem Vorancu. Ta je 19. in 20. aprila 2007 potekal na Dunaju v organizaciji Slovenskega znanstvenega inštituta z Dunaja, Inštituta za slavistiko z Univerze na Dunaju in Inštituta za novejšo zgodovino iz

1 Prežihov zbornik. Založba Obzorja, Maribor 1957.

2 Prežihove svečanosti : sedmi sklic Plenuma kulturnih delavcev Osvobodilne fronte 1979. Ravne na Koroškem 1979.

3 Odmev živega človeka in krajine : spominsko srečanje ob devetdesetletnici Prežihovega rojstva. Ravne na Koroškem 1983.

4 Prežihov Voranc [1893-1993]: zbornik prispevkov s simpozija ob 100-letnici rojstva. Kulturni forum, Maribor 1993.

5 Prežihov album (ur. Tone Sušnik). Založba Borec, Ljubljana 1983

6 Drago Druškovič: Prežihov Voranc : pisatelj in politik. Založba Drava, Celovec - Ljubljana 2005.

7 Prežihov Voranc: Zbrano delo. Državna založba Slovenije, knjige 1-12, Ljubljana 1962-1990.